

A DREZDAI GROSSER GARTEN – EGY FŐÚRI UDVARKERT VÁROSI KÖZPARKKÁ ALAKULÁSÁNAK FOLYAMATA

GROSSER GARTEN IN DRESDEN – A COURT GARDEN TRANSFORMED INTO A PUBLIC PARK

SZERZŐ/BY:
STEFANIE KRIHNING

Az 1670-es években, amikor a drezdai 'Nagy kert' (Grosser Garten) létesítésének ötlete először merült fel az erődített várostól keletre fekvő területen, akkor még nagyon távolinak tűnt, hogy egyszer majd ez lesz a város legnagyobb és legfontosabb zöldterülete. Mára az egykori udvarkert a város legjelentősebb közparkja lett, és a háttérben húzódó folyamatok nem csak a kerttörténészek számára jelentenek érdekes kutatási témát. Jelen cikk betekintést nyújt a Grosser Garten történetébe, különös tekintettel annak a XIX. és kora XX. századi korszakára, amikor a kert városi közparkká alakult.

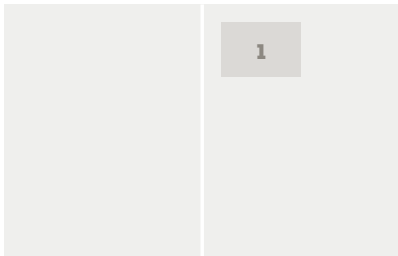
A SZÁSZ UDVARKERT (1683-1813)

A Grosser Garten történetének kezdete III. János György (1647-1691) szász herceghez, a későbbi választófejedelemhez kötődik; ő határozta el ugyanis a palota és a kert megépítését. Az első kertépítészeti terv Martin Göttler nevéhez fűződik,

s feltehetően 1683-ban készült. A terv eredetileg egy 2 kilométer oldalhosszúságú négyzet formájú területet formált kertté, de III. János György három évvel a tervek elkészülte után meghalt, s fia, IV. János György (1668-1694) Göttler helyett a fiatal építész és kerttervezőt, Friedrich Karchert (1650-1726) bízta meg a tervek elkészítésével. Karcher számos tervváltozatot készített, és egy, a korstílusnak megfelelő barokk kertet vázolt fel. A kert elkészültéhez közel 30 év kellett. Az építkezések végül 1719-ben, I. Frigyes Ágost uralkodása alatt fejeződtek be.¹

Göttler eredeti elképzeléséhez képest a kert területe kisebb lett, négyzet alaprajz helyett pedig hosszan elnyújtott keresztformát kapott (1. ábra). A kerti térszerkezet meghatározó elemei a kert középpontján álló palota, valamint az onnan kiinduló fő- és melléktengelyek voltak. A Göttner tervei alapján már elkészült keresztcsatorna zárta le a kert központi részét, míg a csatorna mentén, a főteneggellyel párhuzamosan futó sétányok az új, elnyújtott struktú-

1. Blanke 2001, p. 21-26. o.

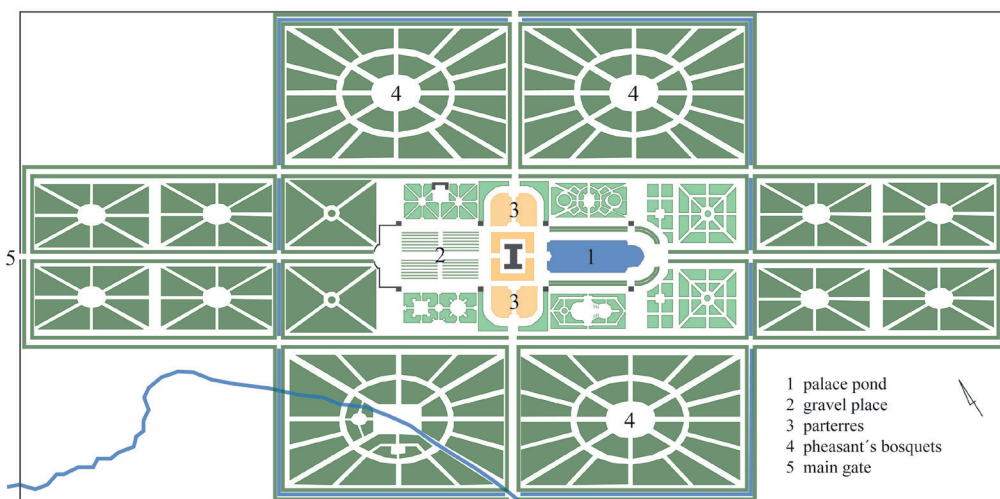

1. kép/pict.:

A Grosser Garten befejezett, 1720-as állapota. Szerkezeti vázlat Johann Friedrich Karcher 1719-es terve nyomán (Jöchner 2011, 81. o.), ábrázolja a kertet

kerítő kőfalat és a Göttler 1683-as terve alapján befejezett keresztcsatornát. / Grosser Garten as completed around 1720, structural sketch after a plan by Johann Friedrich Karcher from 1719

(compare Jöchner 2001, p. 81) with addition of the surrounding garden wall and the square channel completed after Göttlers plan from 1683.

When the first plans for a “great garden” (Grosser Garten) east of the fortified city of Dresden were discussed in the 1670s nobody could assume that it would once become the biggest and most important public green space of the city. Yet the development of the courts entertainment garden to an urban park is an interesting subject not only for garden historians. This article gives an overview about the history of Grosser Garten in general and focuses especially on its transformation into a public park in the 19th and early 20th century.

THE SAXON COURT GARDEN (1683-1813)

The history of Grosser Garten begins with the Saxon prince and later elector Johann Georg III (1647-1691), who decided to build a palace and a garden. The first garden plan was drawn by the gardener Martin Göttler possibly in 1683. The garden should

have been square-shaped with two kilometer long side lines, but Johann Georg III died already three years later and his son Johann Georg IV (1668-1694) replaced Göttler by the young architect and gardener Johann Friedrich Karcher (1650-1726). Karcher layed out several plans and developed a more fashionable baroque garden, which took almost thirty years to be finished under the reign of Friedrich August I (1670-1733) in 1719.¹

Göttler’s original project was reduced in size and the square finally became a long stretched cross shape (fig. 1). The basic structure of the garden was defined by the palace in the centre and two axes, the main and the cross avenue, that emanated from the palace. A square channel, which was already executed after Göttler’s plan, enclosed the central garden, while two side avenues parallel with the main axis strengthened the new stretched outline in east-west-direction. The inner garden zone with the palace pond was flanked by eight pavilions

1. Blanke 2001, p. 21-26. o.

rát erősítették északkeleti irányban. A belső kertet és a palotához tartozó medencét két oldalról 8 pavilon vette körbe, és kis kiterjedésű boszkék (bennük labirintus és amfiteátrum) határolták. A királyi udvar a kert központi részében alkalmanként fogadásokat tartott, például az 1719-es Vénusz-ünnepséget Fülöp Ágost herceg (1696-1763) és Mária Jozefa, a német-római császár leányának esküvője alkalmából.

Az ünnepség idejére a központi medencét kivilágították, velencei gondolásokat hívtak (2. ábra), valamint színdarabokat játszottak egy, a medence mellett ideiglenesen kialakított pavilonban. A palota nyugati oldalánál egy hatalmas, szórt burkolatú területet hoztak létre a főúri származású hölgyek szórakoztatására – a játék során a hintókban ülő hölgyeknek felfüggesztett karikákat kellett elkapniuk egy-egy dárda segítségével.² A palota nyugati oldalán a hasonló udvari események helyszükséglete folytán, a legtöbb barokk kerttel ellentétben sohasem hoztak létre parterreket: a Grosser Garten palotája előtti területeket csak az északi és déli homlokzata előtt díszítettek hasonló elemekkel. A csillagsétánnyal feltárt külső boszkékban és a hozzájuk csatlakozó területeken fácános kert volt (fácántartás és vadászat számára), a téglalap alaprajzú kertet ezzel összefüggésben kőfallal és a-ha árokkal kerítették.³

A XVIII. században a köznép csak igen korlátozottan látogathatta a Grosser Gartent: csakis akkor, amikor az udvar nem használta a kertet alkalmi vadászatai során. 1737-ben a belépés csak nemesek és lovagok számára volt engedélyezett, napkeltétől napnyugtáig. A kapuőrök frissítőket árúsítottak, ezért érdekük volt látogatókat vonzani a parkba: ennek fényében nem meglepő,

hogy időnként parancsnokok és közönséges katonák is felbukkantak a kertben.⁴ Az összes látogatónak a főkapun kellett belépnie, ahol mindenkit átvizsgáltak.

A KORAI KÖZPARK (1814-1872)

A látogatói kör kiterjesztésére csak 1813-tól, a napóleoni háborúk végeztével kerülhetett sor; Drezda ostromakor ugyanis a kert és a kerítése is súlyosan megrongálódott: a legsúlyosabb károk abból adódtak, hogy a porosz katonák a kert területén állomásoztak. 1813-ban, a népek csatája után a park tulajdonosa, a szász király porosz fogságba esett, Drezda pedig orosz fennhatóság alá került. A kormányzó, Nikolaus von Repnin-Wolkonski herceg (1778-1845) megnyitotta a parkot a köznép számára, Georg Heinrich von Carlowitz körzeti helytartót (1773-1847) pedig megbízta a kert helyreállításával. Mire a király az 1815-ös bécsi kongresszus után végre visszatérhetett, a munkálatok befejeződtek.⁵

Carlowitz döntése nyomán a barokk kertszerkezetet megőrizték, az elpusztult fősétányokat pedig újrafásították. Ez nemcsak ésszerű gazdasági döntés volt, de megfelelt Christian Cay Leurenz Hirschfeld kertművészeti tervezési elveinek is: 1785-ös munkája szerint a városoknak szükségük van közparkokra (Volksgärten), amelyekben a jó tájékozódás és a közrend fenntartásának biztosítására egyenes és árnyas sétányok kialakítására van szükség.⁶ A kert bizonyos részeit az új, tájképi struktúrának megfelelően modernizálták, a palota nyugati homlokzata előtti óriási, murvás területet virágzó cserje- és facsoportok telepítésével tették reprezentatívvá. A fácános boszkékat fakivágásokkal és

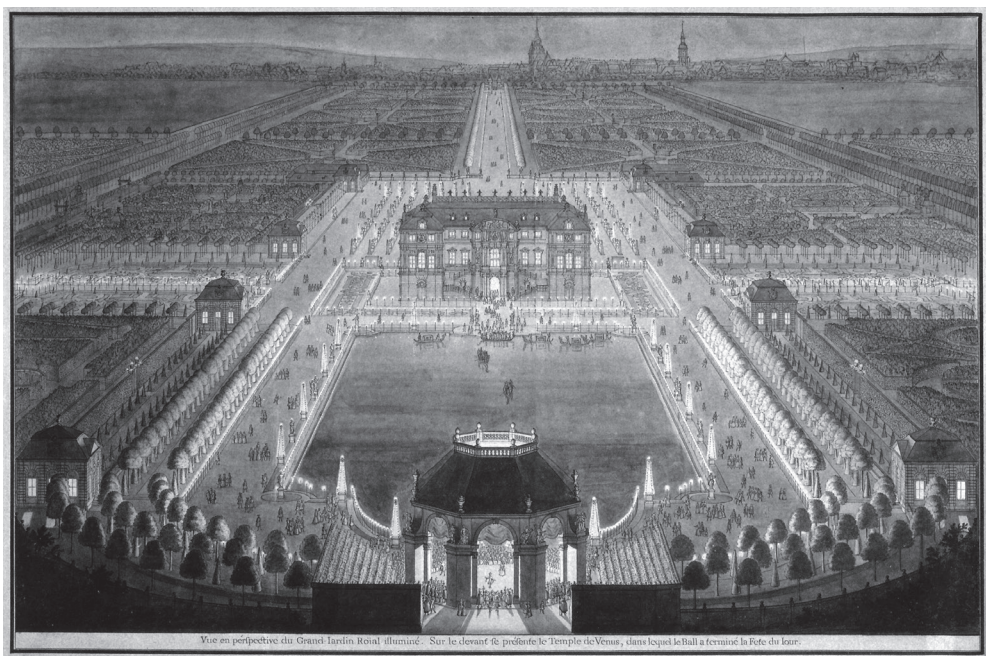
2. Jöchner 2001, p. 85-87.

3. Seltmann 1938, p. 20-25.

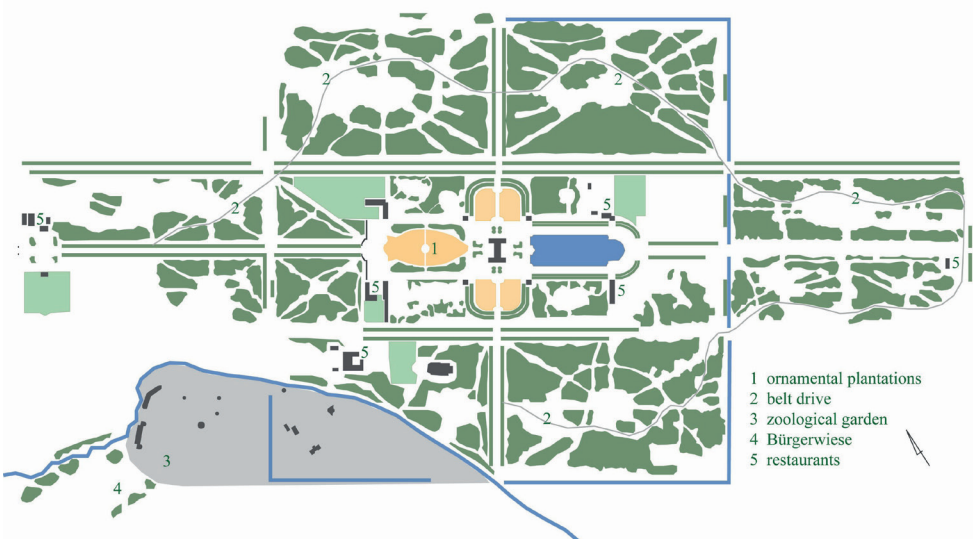
4. Seltmann 1938, p. 26.

5. Seltmann 1938, p. 40-41.

6. Hirschfeld 1785, p. 69: „Gerade Alleen [...] verdienen selbst einen Vorzug, indem sie die Aufsicht der Polizey, die an solchen Plätzen oft unentbehrlich ist, erleichtern.“

Vue en perspective du Grand Jardin Royal d'Alsace. Sur le devant se présente le Temple de Vénus, dans lequel le Ball à Venise le Pote du Kair.

1 ornamental plantations
2 belt drive
3 zoological garden
4 Bürgerwiese
5 restaurants

and enclosed by small bosquets with a maze and a garden theatre. This part of the garden was occasionally used for court feasts, e.g. the feast of Venus in 1719 for the wedding of prince Friedrich August (1696-1763) and Maria Josepha, the daughter of the German emperor. On this occasion the palace pond was illuminated and enlivened with Venetian gondolas (fig. 2). Theatre plays were performed in an ephemeral pavilion next to the pond. West of the palace a huge gravel place was reserved for the ladies “tilting at the ring” – a play where the ladies were seated in carriages and tried to catch a ring above with a lance.² Due to those court activities there was never a parterre west of the palace as one would usually suppose in a baroque garden. Only the

north and south fronts of the palace in Grosser Garten were embellished with parterres. The outer bosquets with star shaped alleys and the adjacent fields were dedicated to keeping and hunting pheasants. For this purpose the whole garden was enclosed by a rectangular stone wall and ha-ha-ditches.³

In fact the public had limited access to Grosser Garten during the 18th century, when the court did not use the garden for its occasional hunting events. In 1737 access was officially limited to gentlemen and cavaliers between dawn and dusk. But the gate keeper sold refreshments and had an interest to draw consumers into the park and so it is not surprising to read that sergeants and ordinary soldiers were spotted in the garden.⁴

2

3

2. kép/pict.: Carl Heinrich Jacob Fehling: Vénusz-ünnepség, 1719. Látvány keleti irányból, a medencével, benne a velencei gondolákkal, a palota és Drezda városa irányába / Carl Heinrich Jacob Fehling: Feast of Venus 1719, view from the east over the pond with Venetian gondolas and the palace towards the city of Dresden.

FORRÁS / SOURCE: (STAATLICHE KUNSTSAMMLUNGEN DRESDEN, KUPFERSTICH-KABINETT)

3. kép/pict.: A Grosser Garten 1872-ben, szerkezeti vázlat ismeretlen szerző helyszínrajza után (Blanke 2001, 31. o.). Az állatkert szürkével jelölve. / Grosser Garten in 1872, structural sketch after a situation plan from an unknown surveyor (compare Blanke 2001, p. 31). The zoo is marked grey.

². Jöchner 2001, p. 85-87.

³. Seltmann 1938, p. 20-25.

⁴. Seltmann 1938, p. 26.

4. kép/pict.:

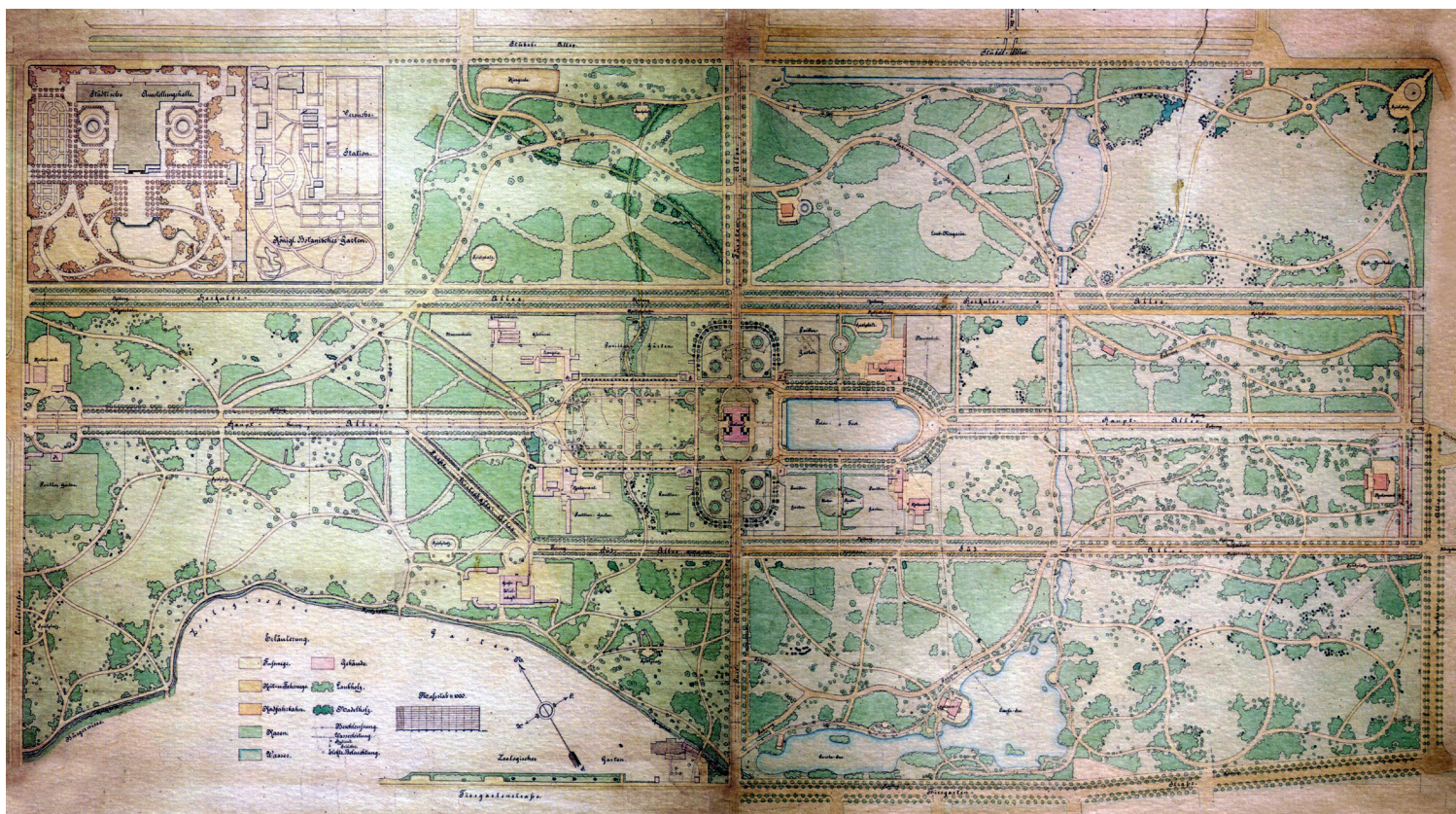
Friedrich Bouché:
Grosser Garten,
felmérési terv
1901-ből. Az íves,
percelelő
útvonalvezetés, a
facsoportok
szoliterekkel a

széleken, valamint a
két új tó a
Lenné-Meyer stílus
tipikus példái. /
Friedrich Bouché:
Grosser Garten, survey
plan 1901. The curved
paths, the clump
plantations with

solitaires in the
corners and the two
new ponds are typical
for the Lenné-Meyer
style.

FORRÁS / SOURCE:
(STADTARCHIV
DRESDEN, 17.1.1,
KARTEN/ PLÄNE, 01

217 001-1 AND 01 217
002-1/ JÄGER 2001,
P. 123-124)

telepítésekkel próbálták természete-
sebbé tenni: a korábbi átlós utak helyén
tájképi hangulatú látványtengelyeket
hoztak létre, bizonyos átlátásokat pedig
új telepítésekkel igyekeztek elzárni.
Carlowitz egy új, a külső parkon körbe-
futó kocsitűt is létrehozott (3. ábra).⁷

1861-ben megépült az állatkert, ame-
lyet a polgárok rétje (Bürgerwiese) helyén
létesített hosszú, elnyújtott park kötött
össze a Grosser Gartennel. Ez volt az első
közpark, amelynek létesítését Drezda
önkormányzata finanszírozta. A park
város felőli része 1838 és 1850 között
épült, és egyben a szomszédos házak elő-
kerteként is szolgált. A második rész
Peter Joseph Lenné tervei szerint 1859
és 1862 között készült el, összekötve a
Grosser Gartent a városközponttal.⁸

A Grosser Garten ekkor az állami erdés-
zet felügyelete alatt állt, és a fenntartást
saját bevételeikből kellett finanszírozni.
Ezért a kert pavilonjait nyári-lakként és
étteremként bérbe adták, a palota előtti
egykori barokk medencét pedig nyáron
csónakázótóként, télen jégpályaként

használták. A faállomány tervszerű kivá-
gása és gerendaként történő értékesítése,
valamint a mélyen fekvő részek szenny-
víztározóként való hasznosítása végül
esztétikai katasztrófának bizonyult. A
kert méltatlan és elhanyagolt állapotából
akkor látszott újraéledni, amikor a Német
Birodalom erősödő gazdasága lehetővé
tette egy független kertészeti intézmény
megalapítását. Ez 1873-ban történt, és
az intézet vezetésével Friedrich Bouché
(1850-1933) bízták meg. Bouché a kertész-
képző intézetben (Gärtnerlehranstalt),
a Peter Joseph Lenné által alapított
híres német kertészeti iskolában tanult,
Gustav Meyer tanítványaként.⁹

A NAGYPOLGÁRSÁG 'ZÖLD SZALONJA' (1873-1918)

Bouchének sikerült ismét nemzetközi
hírű, nagyra értékelt kertművészeti alko-
tássá tennie a Grosser Gartent. Ez az
állapot egészen az első világháború kez-
detéig fennállt. A kerthez csatolta a

⁷ Blanke 2001, p. 30.

⁸ Butenschön 2007, p. 140-145.

⁹ Krihning 2013, p.25, 31.

Nevertheless all visitors had to pass the main gate and were thus supervised.

THE EARLY PUBLIC PARK (1814-1872)

Access widened only in 1813, when the garden and its wall were severely damaged in the battle of Dresden by Napoleon and especially Prussian troops who garrisoned in Grosser Garten. In November 1813 the Saxon king, who was still the owner of the park, went into Prussian captivity after the battle of the Nations in Leipzig. Meanwhile Dresden was put under Russian government and the governor prince Nikolaus von Repnin-Wolkonski (1778-1845) decided to leave the garden open to the public. He commissioned the district administrator Georg Heinrich von Carlowitz (1773-1847) for the restoration of the garden and when the king finally returned after the Vienna congress in 1815 everything was settled.⁵

Carlowitz decided to keep the basic structure of the baroque garden and replanted the destroyed main avenues. This was not only a pragmatic economical solution, but complied with Christian Cay Laurenz Hirschfeld's theory of garden art. He had suggested in 1785 that cities should have public parks (Volksgärten) and that these should be equipped with straight and shady avenues to relieve orientation and supervision by the police.⁶ Other parts of the garden were modernized in the new landscape garden style, e.g. the former gravel place in front of the palace was planted in a representative manner with flowering shrubs and clumps. The pheasant's bosquets were naturalized by removing and adding trees to create picturesque views along the former diagonal aisles. Some aisles were also blocked by new plantations. And a circular carriage or belt drive through the outer park was laid out by Carlowitz (fig. 3).⁷

In 1861 a zoological garden was built and connected with "Bürgerwiese" (citizen's meadow). This former common was transformed into a long stretched park and became the first public park financed by the city council of Dresden. The first part of the park, which lay next to the city, was created between 1838 and 1850 and served also as a front garden for the adjacent new houses. The last part of "Bürgerwiese" was executed after a plan from Peter Joseph Lenné between 1859 and 1862 and finally linked Grosser Garten with the city centre.⁸

Meanwhile Grosser Garten was managed by the state's forest administration, which had to cover the maintenance costs by generating its own income. The garden pavilions were leased as summer flats and restaurants and the palace pond was rented out for rowing and ice skating. However the economic exploitation of the park trees for timber production and the use of the meadows as a sewage dump resulted in an aesthetical disaster. The bad maintenance condition and the growing wealth of the German empire finally led to the foundation of an independent garden administration in 1873 under the leadership of Friedrich Bouché (1850-1933), who was trained by Gustav Meyer at "Gärtnerlehranstalt", the famous German gardener's school founded by Peter Joseph Lenné in Potsdam.⁹

THE "GREEN SALOON" OF BOURGEOISIE (1873-1918)

Bouché developed Grosser Garten to an internationally well-known and highly appreciated work of garden art until the eve of World War I. He added the missing southwest, southeast and northeast corner of the garden and revised the old garden parts according to the Lenné-Meyer style (fig. 4). The best maintained parts of the garden were the surrounding of the palace and the main

5. Seltmann 1938, p. 40-41.

6. Hirschfeld 1785, p. 69: „Gerade Alleen [...] verdienen selbst einen Vorzug, indem sie die Aufsicht der Polizey, die an solchen Plätzen oft unentbehrlich ist, erleichtern.“

7. Blanke 2001, p. 30.

8. Butenschön 2007, p. 140-145.

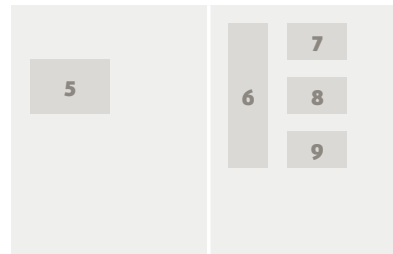
9. Krihning 2013, p.25, 31.

hiányzó délnyugati, délkeleti és északkeleti végeket, valamint a régebbi kert-részeket is átdolgozta a Lenné-Meyer stílusnak megfelelően (4. ábra). A legintenzívebben fenntartott területek a palota környezete, valamint a nyugati oldalon, a Lennéstrasse felől nyíló főbejárat voltak. Ezek a helyeken Bouché az ekkor általános szönyegágyakat és díszes cserjekiültetéseket alkalmazta, Lenné és Meyer kertművészeti ideológiájának megfelelően. A barokk csatorna kiszélesítésével két új, tájképies partvonalú tavat hozott létre: a Carolasee-t és a Neuteichet. A park északnyugati részének eladását azonban nem sikerült megakadályoznia: Drezda városa ezen a területen kiállítóközpontot létesített 1896-ban (5. ábra).

A XIX. század utolsó évtizedeiben Drezda gyors növekedésnek indult, és a parkot 1915-re kis híján körbeölték a villanegyedek; nyári hétvégéken pedig többbezes embertömeg látogatta a Grosser Gartent. A kerti éttermek száma hétre nőtt, a koncertek mindennaposá váltak. A tavakat nyáron evezésre, télen pedig műkorcsolya-pályaként használták (7. ábra). A szánkózás és sísülés az első világháború előtt divatosá vált, a nagy gyepterületeket azonban továbbra sem használhatták a látogatók.

A Grosser Garten sétányai, lovagló- és hintóútjai még mindig a reprezentációt helyezték előtérbe. 1897-ben megnyílt az első kerékpárút. A balestek elkerülése érdekében az egyes útvonalakat szétválasztották, a fő sétányon például (8. ábra) az északi sáv volt a lovasoké, a középső az északi sáv volt a lovasoké, a középső a hintóké és kocsiké, a déli pedig a gyalogosoké. Az előírások betartatása végett parkhasználati szabályzatot függesztettek a bejáratokhoz, valamint járőr-szolgálat is működött. A büntetéseket szigorúan alkalmazták az alsóbb társadalmi rétegbe tartozó látogatókra, míg a nagypolgárságot többnyire nem zargatták. Leginkább a dajkák (többnyire luzsikai vendek) szenvedtek a megkülönböztetéstől, ők ugyanis különösen bosszantották a nagypolgári látogatókat. Az egymás mellett tolt babakocsikkal folyamatosan elállták az utat, és elfoglalták az éttermekhez közeli padokat, ahol ingyen hallgathatták a koncerteket. Számos panaszlevél érkezett a parkigazgatósághoz ezzel kapcsolatban, s ezért végül előálltak az eltérő színű padok ötletével: a pirosakra ülhetek a dajkák, a barnákra pedig bárki, aki nem gyerekkel volt. A pirosakat (csakúgy, mint az 1870-es években létesített kilenc játszóteret) természetesen az éttermektől és reprezentatív területek-

5. kép/pict.:

Kiállítóközpont a Grosser Garten északnyugati sarkában, északnyugat felől nézve. Képeslap, 1910k. / Exhibition hall at the northwestern corner of Grosser Garten, view from northwest, postcard ca. 1910.

6. kép/pict.:

Drezda és a Grosser Garten fejlődése 1815 és 1915 között. Az első világháborúig a város körbenőtte a parkot, a környező települések (Striesen, Gruna, Strehlen) később beleolvadtak a városba. / Development of Dresden and Grosser Garten 1815-1915. Until World War I the city grew around the park and the surrounding villages Striesen, Gruna and Strehlen were subsequently incorporated.

7. kép/pict.:

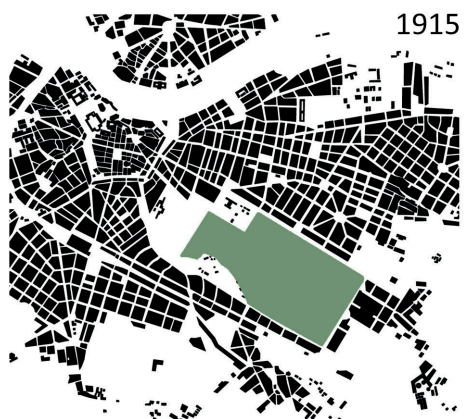
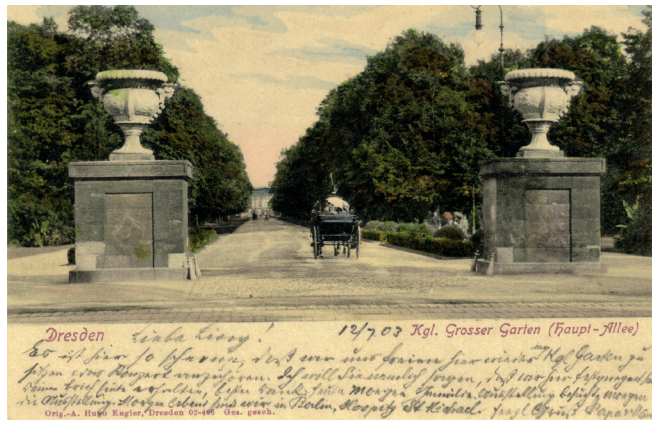
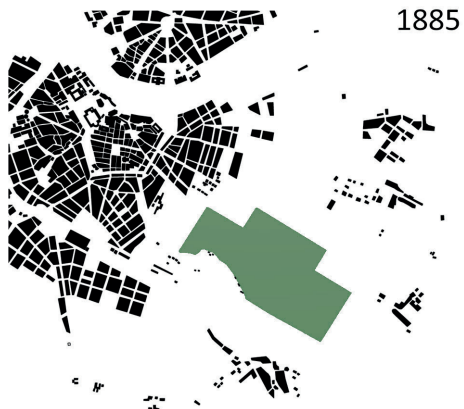
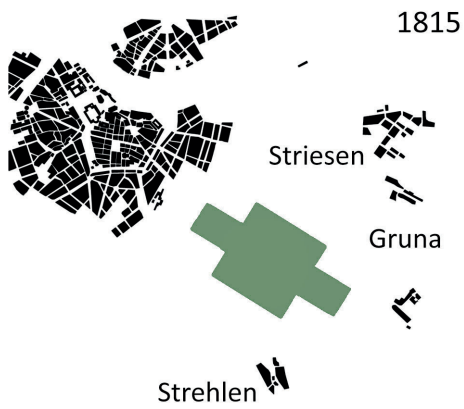
A Carolasee műkorcsolyázókkal, látvány keleti irányból. Képeslap 1897k / Carolasee with ice skaters, view from the east, postcard ca. 1897.

8. kép/pict.:

A fő sétány a Lennéstrasse főbejáratától. Képeslap 1900k / Main avenue from the main entrance at Lennéstrasse, postcard ca. 1900.

9. kép/pict.:

Virágágyak és jól öltözött látogatók a palota előtt. Képeslap, 1910k / Flower beds and well-dressed visitors in front of the palace, postcard ca. 1910.

entrance on Lennéstrasse (west side). Here Bouché applied the regular style for carpet beds and ornamental shrub plantations in accordance to Lenné's and Meyer's theory. Bouché also widened the baroque channel and created two ponds (Carolasee and Neuteich) with picturesque shore lines. But he could not prevent the northwestern corner of the park to be sold to the city of Dresden, which opened an exhibition hall on that plot in 1896 (fig. 5).

In the last decades of the 19th century the city of Dresden grew rapidly and the garden was almost enclosed by villa quarters in 1915 (fig. 6). On nice summer weekends thousands of people poured into the park. The number of garden restaurants increased to seven, concerts became an everyday event. The ponds

were used for rowing in summer and figure-skating in winter (fig. 7). Tobogganing and skiing became fashionable shortly before World War I, although the lawns in general stayed a sacred area that was not to be entered by visitors.

The main activities in Grosser Garten were still of representative character: promenades, horse rides and carriage trips. In 1897 the first bicycle path opened. To avoid accidents the traffic was separated, e.g. in the main avenue (fig. 8) the northern path was dedicated to horsemen, while the central lane was reserved for carriages and cars and the southern one for pedestrians. To ensure that visitors respected these rules, park regulations were fixed on the entrances and watchmen were on duty. Fines were rigorously imposed

10

11

10. kép/pict.:

Hermann Lüders:
Az Albertfest a hét
művészet
felvonulásával a palota
medencéje körül,
látvány kelet felé.
Nyomat 1882 /
Hermann Lüders:

*Albert's feast with
procession of the Fine
Arts around the palace
pond, view to the east,
print 1882.*

FORRÁS / SOURCE:
(SLUB DRESDEN/
DEUTSCHE FOTOTHEK,
DF_0054489)

11. kép/pict.:

Max
Fischer: vasbeton híd
a Lennéstasse fölött a
Nemzetközi
Egészségügyi
Kiállításra, látvány
nyugat felől. Fénykép,
1911 / Max Fischer:
armored concrete bridge

*over Lennestraße for the
International Hygiene
Exhibition, view from
the west, photography
1911.*

FORRÁS / SOURCE:
(MACKOWSKY 1911,
p. 36)

től távol helyezték el. A munkásosztály további szegregációját a belépődíjak erősítették. A csónakok bérlési díja és a korcsolyapályán szedett belépők meglehetősen magasak voltak. A korcsolyázás, mint sport nem volt elérhető a kevésbé tehető rétegek, a munkás réteg számára. Ez a látogatói kör csak vasárnaponként jöhetett a parkba kikapcsolódni, s a gyerekeket is csak a játszótéren, felnőtt kíséretében tolerálták. A Grosser Garten továbbra is a nemesi és nagypolgári látogatóké maradt.¹⁰

A burzsoázia élvezte a pompát, szerette magát a középpontban érezni. A látogatók a legelőkelőbb ruháikba öltöztek a parkban tett sétákhoz (9. ábra), egykori udvari tradíciókat imitálva. Ezt támasztja alá a tény, hogy a kert egészen 1918-ig a 'Királyi' jelzővel bírt, bár a park tulajdonosa 1831 óta az állam volt, és többnyire a polgárság használta. Az egykori udvari szokásokat erősítette egy 1868 óta évenként megtartott, a nemesi származású Szász Nők Egyesülete (a Vöröskereszt egyik jogelődjé)

által szervezett jótékonyági rendezvény, melyet Albert király, a szász uralkodó után Albertfestnek neveztek. Az 1882-es rendezvényen maga a porosz király és német császár, I. Vilmos is tiszteletét tette (10. ábra). A jeles alkalomra felvonulást szerveztek cigányok és a hét művészeti ág parádéjával, a színészek pedig régi nemesi jelmezbe öltöztek a burzsoázia által elért gazdasági fejlődés hangsúlyozására. A velencei gondolákat is visszahozták a palota előtti tóra, az egykori barokk udvari pompát idézve.

Ezekon a múltidéző eseményeken túl az üzleti szemléletű vállalkozások is fejlődésnek indultak, 1887-ben például megnyílt az első nemzetközi kertészeti kiállítás a Grosser Gartenben. Sajnos a későbbiekben más üzletágak is felfedezték a Grosser Garten reprezentatív atmoszférájában rejtőző páratlan lehetőséget. Az 1911-ben tartott Nemzetközi Egészségügyi Kiállítás szervezői például egy mozgólépcsős hidat építettek a park egyik sétánya fölé, a mozgássérült és nehezen mozgó vendégek kiszolgálá-

10. Krihning 2013, p. 51-55.

on the lower class, while the upper class was often left unprosecuted. Especially children's nurses (many of them came from Wendish Lusatia) had to suffer, because they caused annoyance to the upper class, when they blocked the walks by driving their perambulators next to each other and when they occupied the benches, especially those next to the garden restaurants, where the nurses had the opportunity to hear the concerts for free. There were many letters of complaints to the garden administration, which finally put up different colored benches: red ones for the nurses and brown ones for anybody not accompanied by children. Of course the red benches (like the nine children's playgrounds installed during the 1870s in the park) were never situated next to the restaurants or on any other representative spot. Segregation against the proletariat was also achieved through admission fees on boat trips and figure skating, although the prices for skating should have been moderate to admit this healthy sport even for those with a small income. However, workers leisure time was restricted to Sundays and children were tolerated only on the playgrounds and when accompanied by adults. So Grosser Garten was mostly left to the "noble" classes.¹⁰

The bourgeoisie loved to celebrate "seeing and being seen". People dressed up to the nicest for a visit to Grosser Garten (fig. 9) and they tried to imitate former court traditions. This becomes obvious by the fact that the park was still called Royal (Königlicher Grosser Garten) until 1918, although it was stately owned from 1831 and mainly used by the civic society. Court traditions were also taken up by an annual charity

event which was organized from 1868 by the bourgeois Saxon Women's Association (a predecessor of the Red Cross) and named after the Saxon king Albert. The "Albertfest" of 1882 was attended by the German emperor Wilhelm I (fig. 10). On this occasion a procession of gypsies and a procession of the seven fine arts were organized. Actors dressed up in rags and historic court costumes respectively to emphasize the achievements of bourgeoisie. Even the Venetian gondolas were reintroduced to the palace pond to evoke the former baroque court splendor.

Beside these backward faced events commercial interests of business-minded entrepreneurs developed as well. In 1887 the first international garden exhibition took place in Grosser Garten. Unfortunately also other commercial branches discovered the representative atmosphere of Grosser Garten as a unique selling point. For example the organizers of the international hygiene exhibition in 1911 did care very much about disabled visitors by providing an escalator bridge in one of the park avenues (fig. 11), but somehow they forgot to think about the removal of the armored concrete building after the show. It finally had to be blasted away causing severe damage to the garden.¹¹

Other public interests can also be traced back to the second half of the 19th century: sanitary aspects and nature conservation. Although Dresden had always kept its noble character as a Royal residence the bad effects of industrialization and urbanization affected its citizens. Smog, acid rain, dense housing areas and the lack of green spaces and playgrounds early aroused a high esteem of Grosser Garten as

10. Krihning 2013, p. 51-55.

11. Melzer 2009, p. 27-31.

lására (11. ábra). A kiállítás végeztével azonban megfeledeztek a vasbeton szerkezet elbontásáról, amelyet végül robbantással kellett eltávolítani, nagymértékű rongálást okozva a parkban.¹¹

Néhány egyéb közérdekű fejlesztés és gondolat szintén a XIX. század második felére vezethető vissza, például a természetvédelmi, valamint a higiéniai és egészségügyi fejlesztések. Bár Drezda mindvégig megőrizte királyi székhelyhez méltó, előkelő jellegét, polgáira ugyanúgy hatással voltak az iparosodás és urbanizáció negatív hatásai. A szmog, a savas eső, a sűrű beépítések, valamint a játszóterek és a zöldfelületek hiánya hamar a város legfontosabb rekreációs zöldfelületévé emelte a Grosser Gartent. Az 1880-as évekre a természetdúcsok, entomológusok és ornitológusok is felfigyeltek a park gazdag élővilágára. Maga a kertgazgató, Bouché is elkötelezett volt az élővilág, leginkább a madarak védelmében. Megjelölte a fákat, madáretetőket és odúkat helyezett ki, és végül megszüntette a kert területén zajló vadászatot, s ezzel megállította a vadállomány csökkenését és biztosította az ésszerű vadgazdálkodást.¹²

A (DEMOKRATIKUS) ÉRDEKEK ÜTKÖZÉSE (1919-1945)

A monarchia 1918-as bukása után újra tovább romlott a Grosser Garten állapota. A parkfenntartásért felelős szervezet gazdasági forrásai csökkentek, ezért számos alkalmazottat elbocsátottak. Ennek következtében a fenntartás színvonala jelentősen alulmúlta az addig megszokottat, s ez magával hozta a gyors állapotromlást. Az átlátások lassan eltűntek, a tavak elkezdtek feltöltődni, az utak pedig gyorsan amortizálódtak.

Ezzel párhuzamosan a társadalmi nyomás is nőtt: polgári és munkásosztálybeli érdekcsoportok is igényt tartottak a Grosser Gartenre. Sportklubok, kórusok és templomi felekezetek mind részt

kaptak a kert területéből. A park vezetői küzdöttek azért, hogy a politikai események a park területén kívül történjenek, és – összevetve a berlini közparkokban ekkoriban tapasztalható katonai, tanfos felvonulásokkal – ezek a kísérletek egészen 1933-ig sikerrel is jártak. A vezetésnek, szűkös forrásaikból és lehetőségeikből következően, a későbbiekben már nehézséget okozott az ellentétes kérések és a társadalmi igények együttes teljesítése. A 'füre lépni tilos' szabálya továbbra is érvényben volt, de ennek fenntartása lehetetlenné vált, egyrészt az alacsony dolgozói létszám miatt, másrészt mert bizonyos kertrészeket sportpályaként használtak a helyi klubok (12. ábra). Az 1920-as években a barokk kertszínház a túlhasználat következtében elpusztult, de a színdarabokat politikai nyomásra egészen az egykori terepformák végleges eltűnéséig játszották.¹³ A kiállítói nyomás szintén nőtt, a városi kiállítótérek évről évre nagyobb területet hasítottak ki a kertből. Az 1926-os kertészeti kiállítás végül elfoglalta a Grosser Garten harmadát, a szervezők pedig próbálták a bontási költségeket áthárítani oly módon, hogy az éttermeket, bemutatótermeket és az egyes mintakerteket a kiállítás befejeztével is a parkban hagyták. Ez a próbálkozás ugyan szerencsére meghiúsult, de nem ez volt az egyetlen kísérlet, hogy új, állandó épített elemeket létesítsenek a kert területén. Kérések érkeztek többek között az állatkert területének növelésére, új sportpályák létesítésére, cserkészábrókra, szabadtéri medencék építésére, szabadtéri templomokra, művészeti workshopokra, távközlési oszlopok emelésére, német mezőgazdasági múzeum létesítésére, vilamos vonal átvezetésére, valamint bizonyos részek átalakítására Adolf Hitler fórumokká. Ezek mind-mind erősen károsították volna a történeti kertszerkezetet, de szerencsére nem épültek meg – bár a nemzeti szocialista diktatúra beszüntette a tárgyalásokat. A kert ugyan nem tartozott a 'javításra' kijelölt elsődleges

11. Melzer 2009, p. 27-31.

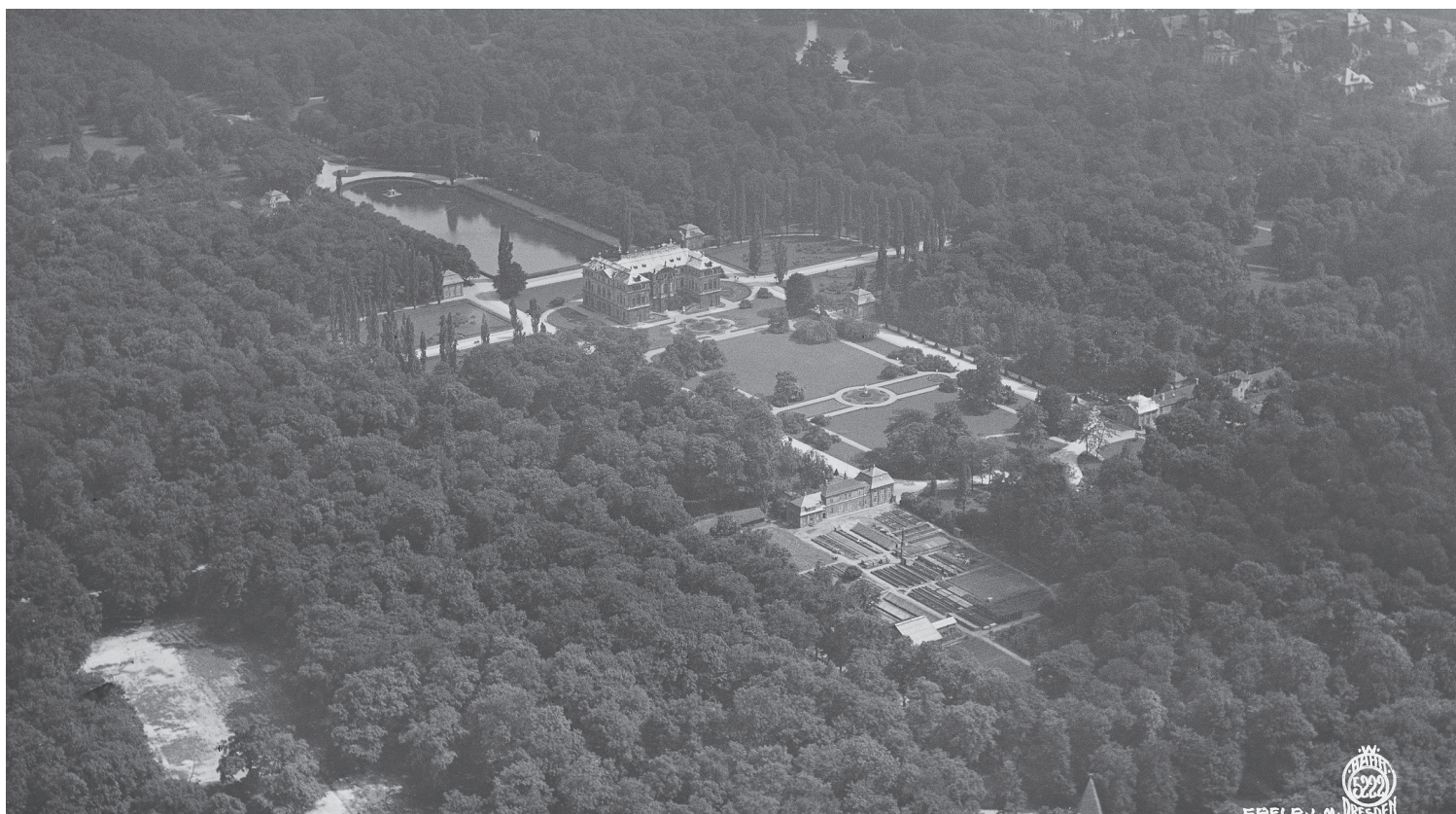
12. Krihning 2013, p. 92-93.

13. Melzer 2009, p. 33-34.

12. kép/pict.:
Walter Hahn: a
Grosser Garten
északnyugat felől.
Légifotó, 1930-as
évek. A bal oldal
alján láthatóak a
sportpályák a
tönkrement

gyepfelületekkel.
/ Walter Hahn:
Grosser Garten from
northwest, aerial
photography 1930s.
On the lower left
side one of the
sports fields with
ruined turf is visible.

FORRÁS / SOURCE:
(SLUB DRESDEN/
DEUTSCHE
FOTOTHEK,
DF_HAUPT-
KATALOG_0305222)

the city's green lung. At the latest in the 1880s entomologists and ornithologists turned up for examinations of wildlife in the park. Furthermore garden director Bouché engaged himself in the protection of birds and wildlife. He labeled the trees, put up bird feeders and breeding burrows and finally took over the hunting license in the park to ensure a sensible management of the decreasing game stock.¹²

THE (DEMOCRATIC) STRUGGLE OF INTERESTS (1919-1945)

After the decline of monarchy in 1918 the pressure on the garden grew. On the one hand the garden administration's financial support shrank, staff was cut and maintenance could not be kept on the exquisite standard. The consequence was a sneaking decay. Vistas grew over, the ponds silted and the walks decayed.

On the other hand society was in uproar. Civic and proletarian interest

groups tried to assure their rights in Grosser Garten. Sports clubs, choirs and church communities received their niche in the park. The garden administration struggled to keep any political dispositions outside and compared to tank-armed demonstrations in Berlin's public parks these attempts had been successful in Dresden until 1933.

However the garden administration had difficulties to satisfy all the contrary wishes and needs of the public with its limited resources. The ban to walk on the grass was kept up officially, but it could not be accomplished any more due to a lack of staff and due to the fact that some meadows were allocated as playing fields for local sport groups (Fig. 12). In the 1920s the baroque garden theatre was ruined by extensive overuse, but the shows could not be stopped for political reasons until the earth mounds were completely lost.¹³ The exhibition business also had its precedents and the annual extension of the city's exhibition ground into the garden could

¹². Krihning 2013, p. 92-93.

¹³. Melzer 2009, p. 33-34.

célterületek közé, propaganda-rendezvényeknek azonban így is helyet adott.

A történeti szövet és karakter fokoza-
tos eltűnése, valamint a kertre háruló,
rövid távú használati célokat előtérbe
helyező folyamatos nyomás miatt végül
határozott igény és akarat született a
kert megóvására. Ehhez szükség volt
Bouché (1922-ig volt kertigazgató) és az
őt váltó Herrmann Schüttauf (1890-1967,
kertigazgató 1929-1949 között) rugal-
masságára, valamint a 'Landesverein
Sächsischer Heimatschutz'-hoz hasonló
örökségvédő társaságok támogatására.
Nekik köszönhetően a park területe nem
csökkent, illetve darabolódott fel telje-
sen a különböző, nem zöldfelületi funk-
ciókat támogató beruházásokban.¹⁴

A SZOCIALISTA KULTÚRPARK (1945-1989)

1945 februárjában az angol-amerikai
bombázások során súlyos csapás érte
Drezdát, és vele együtt a Grosser Garten
is. A palota és vele együtt szinte az
összes pavilon leégett, a parkot 170
bombakráter és 19 tankárok szabdalta,
a fák nagyrészt elpusztultak. Drezda
polgárai segítettek a romeltakarításban,
a park megtisztításában. A háború utáni

első években a napsütötte területeket az
élelmiszerhiány csökkentése érdekében
zöldségtermesztésre használták.¹⁵

1945 tavaszán a drezdai önkormány-
zat átvette a tulajdonjogot a szász állam-
tól, 1951-ben pedig pályázatot írtak
ki a Grosser Garten szovjet mintára,
kultúrparkként való hasznosítására.
A parkot a továbbiakban a munkás-
osztály szórakoztatására, kikapcsoló-
dására, valamint oktatási és nevelési,
kulturális célokra használták volna. A
pályázat győztese, Werner Bauch profesz-
sor (1902-1983) és csapata tiszteletben
tartotta a Grosser Garten barokk tér-
szerkezetét és központi részét, nemzeti
és történeti fontosságú műemlékként
kezelve azt. A történeti értékek védelme
érdekében Bauch a kultúrpark számára
előírt funkciókat mind a Grosser Garten
külső területein helyezte el. 1962-ben
Bauchot megbízták egy új koncepció
kidolgozásával, valamint a park bővíté-
sével a városközpont felé, de a tervnek
csak részletei valósultak meg – pénz-,
anyag-, és munkaerőhiány, valamint a
műemlékvédelmi hivatal meghiúsította
a további kivitelezést. Néhány ma is lát-
ható új elem volt ekkoriban a dália- és
évelőágyások integrált elhelyezése az
egykori boszkékban (13. ábra). A barokk
kertszínházat újjáélesztették egy báb-

¹⁴. Krihning 2013, p. 129-134.

¹⁵. Schulze 1981, p. 1.

13. kép/pict.:

A dália-kert.
Fénykép, 2013. Az utak helyreállítása nemrég fejeződött be, az 1950-es évekből maradt pergolát felújították. / *Dahlia garden, photography 2013. The paths were reconstructed lately, the pergola from the 1950s has been restored.*

14. kép/pict.:

A Grosser Garten kisvasútja. Fénykép, 2011 / *Miniature railway in Grosser Garten, photography 2011.*

not be denied. The garden exhibition of 1926 ultimately covered one third of Grosser Garten and the organizers tried to skip the demolition costs for restaurants, show rooms and gardens by leaving everything as it was when the exhibition was over. Luckily this could be prevented. But it was not the only case that different lobby groups tried to establish new permanent features in the park that would have destroyed the park's spatial order. There were applications for an enlargement of the zoo, the separation of more public sport fields, scout camps, an outdoor swimming pool, open air churches, artist's workshops, the erection of broadcasting pylons or a Germanic farmer's museum, a tramway route through the park and the incorporation of parts of the park into an Adolf-Hitler forum. The dictatorship of the national socialists terminated the time of negotiations, but luckily the garden was not their primary target for "amendments", although it was used for propaganda events.

The actual losses of historic fabric and character and the increasing pressure to adopt the garden to short-dated wear and tear finally induced a strong will to preserve the garden. It was thanks to the resilience of Bouché

(garden director until 1922) and his successor Herrmann Schüttauf (1890-1967, garden director 1929-1949) and the support of heritage protection societies like "Landesverein Sächsischer Heimatschutz" that the park was not diminished or completely subdivided and left over to non-park purposes.¹⁴

THE SOCIALISTIC CULTURAL PARK (1945-89)

However in February 1945 disaster struck Grosser Garten and the city of Dresden with the Anglo-American bombing raids. The palace and almost all the pavilions burned down, the park was covered with 170 bomb craters and 19 panzer ditches and the trees were in ruins. Citizens of Dresden helped to clean the park and used the sunny spots for vegetable growing during the first postwar years.¹⁵

In autumn 1945 the city of Dresden took over the park from the state of Saxony and in 1951 the city council launched a competition to restore Grosser Garten as a "cultural park" (Kulturpark) after Soviet example. The park was supposed to become a place of recreation, education, culture and

¹⁴. Krihning 2013, p. 129-134.

¹⁵. Schulze 1981, p. 1.

színház és a 'Junge Garde' nevű szabad-
téri koncerthelyszín létrehozásával.
Nagy kérdés volt, hogy a sportpályák
helyet kaphatnak-e a parkban. Amíg a
műemlékvédelem ezen őrlődött, 1951-ben
megnyílt egy sportpálya a Linnéstrasse
mellett, amely a szakemberek legna-
gyobb bánatára ma is a drezdai labda-
rúgó egyesület, a Dynamo edzőpályája.
Hasonló vitákat kavart a kis nyomtávú
úttörővasút megépítése, valamint a kap-
csolódó, kevésbé esztétikus kiszolgáló
létesítmények környezetbe illesztése (14.
ábra). A kételkedőket cáfolva, a kisvasút
a mai napig a kert legnagyobb attrakció-
jának számít. Más, kisebb projekteket is
megvalósítottak az 1960-as években: az
1967-es munkásfesztiválra a fősétányon,
meglehetősen megdöbbenve, új vilá-
gítótesteket helyeztek el.¹⁶ Mindezek
mellett a helyreállított területek fenntar-
tása is gondot jelentett, bár a városi ker-
tészeti vállalatnak (VEB Grünanlagen)
1965-67-ben mégis sikerült újrafásíta-
nia az északi melléksétányt, 1976-77-
ben pedig a fősétány nyugati részét.¹⁷

A Grosser Garten teljes területe 1975-
től történelmi kertként védelem alatt áll –
ekkor fogadta el az NDK az új műemléki
törvényt – 1983-ban pedig Reinhard Grau
(1941-2009) kerttörténész elkészítette
a kert megőrzésének irányelveit tartal-

mazó programot.¹⁸ A külső park Bouché-
féle tájképi részleteit is védendő érték-
nyilvánították, a tavakat és az egykori
facsoportokat ennek megfelelően igye-
keztek helyreállítani.¹⁹ Mai ismereteink
tükrében ezek a helyreállítások nem vol-
tak mindig következetesek, a minőségük
sem volt megfelelő, de a rendszerváltás
előtti viszonyok tükrében el kell ismerni,
hogy a felújítások a körülményekhez
képest megfelelőek és indokoltak voltak.

A GROSSER GARTEN NAPJAINKBAN

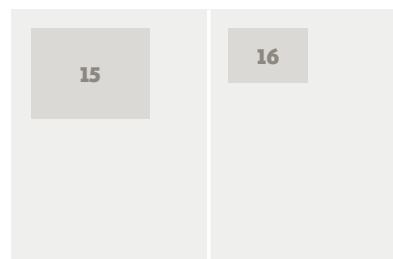
1993 óta a Grosser Garten fenntartása
ismét a Műemléki Gondnokság Kerte-
kert és Kastélyokért Felelős Osztályá-
nak (Staatliche Schlösser, Burgen und
Gärten Sachsen) feladata. Számos beru-
házás indult azóta a park helyreállítása
érdekében (15. ábra). A beruházások
másik fontos célja, hogy a Grosser Garten
a növekvő, több mint félmillió nagyváros
legjelentősebb, minden igényt kielégítő
közparkja lehessen (16. ábra). Ennek meg-
felelően új használati funkciók is megje-
lentek, például sárga aszfaltburkolattal
épített görkorcsolyasávok, vagy a nordic
walking számára kialakított szórt burko-
latú utak. Az új beruházásoktól függet-
lenül a Grosser Garten 150 hektárján a

16. Grau 2001, p. 144-146.

17. Schulze 1981, p. 4-9.

18. Grau 2001, p. 144-146.

19. Schulze 1981, p. 7-9.

15. kép/pict.:

A palota a Bouché terve alapján helyreállított virágágyval, látvány nyugat felől. Fénykép, 2011. / Palace with reconstructed flower bed after Bouchés plan, view from the west, photography 2011.

16. kép/pict.:

A Carolasee evezős csónakokkal, látvány kelet felől. Fénykép, 2011. / Carolasee with rowing boats, view from the east, photography 2011.

entertainment for the working class. The winner of the competition Professor Werner Bauch (1902-1983) and his team regarded the baroque structure and the central parts of Grosser Garten as a national historic monument. To preserve these parts Bauch placed all the prescribed features of a cultural park in the outer parts of Grosser Garten. In 1962 Bauch was engaged with another concept for Grosser Garten and its extension towards the city centre, but his plans were only partially executed – due to the lack of money, material and human resources and the interventions of the office for monument preservation (Landesamt für Denkmalpflege). Some executed features that can still be seen today are the dahlia and the perennial garden that were integrated into the former bosquets (fig. 13). The baroque garden theatre was relieved by a new puppet theatre and the open air concert hall “Junge Garde” in 1955. A big point of discussion was the question if sports should be a part of the park or not. While the conservators were still arguing a sports field was opened next to Lennéstrasse in 1951 and they are still deeply grieved that it is used as a training field for Dresden’s soccer club Dynamo until today. Another dispute ignited on the miniature “pioneer’s railway” (fig. 14) and the visual integration of its prosaic auxiliary buildings.¹⁶ Yet there was (and is) no bigger medium of public sympathy in the park than this steaming attraction.

Other smaller projects could be realized in the 1960s, e.g. the hasty installation of light posts on the main avenue on the occasion of a worker’s festival in 1967.¹⁷ Beside that it was hard to ensure the maintenance of the existing, but the city’s garden company (VEB Grünanlagen) managed to replant the northern side alley in 1965-67 and the western part of the main avenue in 1976-77.¹⁸

It was not until 1975 that Grosser Garten as a whole was acknowledged as a garden monument by the new GDR conservation law and a conservation guideline written by the garden conservator Reinhard Grau (1941-2009) in 1983.¹⁹ For the first time the outer park landscape of Bouché was also regarded as a value and the tree stock and ponds were consequently reconstructed.²⁰ From a present-day conservation point of view these reconstructions have not always been executed in a satisfying manner, but considering the working conditions then our generation has to respect what had been achieved.

GROSSER GARTEN TODAY

Since 1993 Grosser Garten is maintained by a state owned castle and garden administration (Staatliche Schlösser, Burgen und Gärten Sachsen) again. Much has been invested since then to restore the park to its former glory (fig. 15) and to serve as a public

16. Grau 2001, p. 137-144.

17. Grau 2001, p. 144-146.

18. Schulze 1981, p. 4-9.

19. Grau 2001, p. 144-146.

20. Schulze 1981, p. 7-9.

mai napig megtalálhatóak azok a csendes pihenők és tisztások, ahol csodálhatjuk, élvezhetjük a tájképi részleteket és a természet szépségét és rezdüléseit – az emberkéz alkotta kert páratlan élőhely a helyi flórának és faunának is. A park egyben műemlék is, amelyben megfigyelhetők az egyes történelmi korszakok lenyomatai, köztük a mai 'kulturális parké' is.

ÖSSZEFOGLALÁS

A park eredeti térszerkezete 300 év távlatában is dominánsan meg tudott maradni, míg az egyes részletek kialakítása fokozatosan változott és a használati igények és intenzitás is lépésről lépésre módosult és növekedett. Amikor 1813-ban a kertet megnyitották a köznép számára, a polgári társadalom megtartotta ugyan az egykori udvarkert reprezentatív jellegét, de az új funkciónak megfelelően új elemek is megjelentek; éttermek, koncerttermek, játszótérek, sportpályák és különféle kiállítóhelyek nyíltak.

A történelmi fejlődést elemezve látható, hogy a használati funkciók közül sok nem illeszthető harmonikusan a park szerkezetébe, a gazdasági és a társadalmi érdekek sokszor ütköztek. Jellemző probléma volt, hogy a kert vezetősége, illetve a felügyeleti szerv önállóan döntött számos közügyi, közhasználati kérdésben is, s így bizonyos társadalmi rétegek kirekesztődtek, szegregálódtak. A különböző társa-

dalmi és gazdasági érdekek harca 1920 után, a demokrácia korai éveiben ugyan megszüntette ezt a problémát, de károkat okozott a kert szövetében és karakterében. Ez a folyamat vezetett végül a műemléki, értékvédelmi szemlélet megerősödéséhez, a kert, mint történelmi érték megőrzésének szándékához.

A Grosser Gaarten történetének, 300 éves múltjának legnagyobb vívmánya, hogy sikerült a kertet történelmi értékeivel együtt megőrizni, miközben különböző politikai akaratok keresztüztüében is a legfontosabb városi közpark és pihenőterület tudott maradni. A mai modern demokratikus társadalom számára a legnagyobb kihívás, hogy a különböző érdekek és igények között megfelelően tudjon egyensúlyozni. Ezeknek az elveknek megfelelően nemcsak a történelmi és esztétikai, de az ökológiai és társadalmi értékek is védelemre szorulnak.

Irodalomjegyzék

- Blanke, Harald: Die Entwicklungsgeschichte des Großen Gartens zu Dresden. In: Sächsische Schlösserverwaltung (ed.): Der Grosse Garten zu Dresden. Gartenkunst in vier Jahrhunderten. Dresden 2001, p. 21-33.
- Butenschön, Sylvia: Der Große Garten als Stadtpark. In: Sächsische Schlösserverwaltung (ed.): Der Grosse Garten zu Dresden. Gartenkunst in vier Jahrhunderten. Dresden 2001, p. 126-135.
- Butenschön, Sylvia: Geschichte des Dresdner Stadtgrüns. Berlin 2007.
- Grau, Reinhard: Der Große Garten in der Nachkriegszeit. In: Sächsische Schlösserverwaltung (ed.): Der Grosse Garten zu Dresden. Gartenkunst in vier Jahrhunderten. Dresden 2001, p. 137-148.
- Hirschfeld, Christian Cay Laurenz: Theorie der Gartenkunst. Vol. 5, Leipzig 1785.
- Jäger, Stephanie: Friedrich Bouchés Wirken in Sachsen. In: Sächsische Schlösserverwaltung (Hg.): Der Grosse Garten zu Dresden. Gartenkunst in vier Jahrhunderten. Dresden 2001, p. 115-125.
- Jöchner, Cornelia: Der Große Garten als „Festort“ in der Dresdner Residenzlandschaft. In: Sächsische Schlösserverwaltung (ed.): Der Grosse Garten zu Dresden. Gartenkunst in vier Jahrhunderten. Dresden 2001, p. 73-87.
- Krihning, Stefanie: Der Grosse Garten zu Dresden 1873-1945. Die Geschichte seiner Verwaltung. Dresden 2013.
- Mackowsky, Walter: Die Architektur der Internationalen Hygieneausstellung. Leipzig 1911.
- Melzer, Stefanie: „Sie bräuchten nicht mehr in Angst zu schweben über Beschädigungen durch die Menschenmenge“. Veranstaltungsmanagement im Dresdner Großen Garten zwischen 1870 und 1930. In: Jahrbuch der Staatlichen Schlösser, Burgen und Gärten Sachsen 2009. Vol. 16. Dresden 2009, p. 25-35.
- Schulze, Stephanie: Die Entwicklung des Grossen Gartens nach 1945. Seminar paper. TU Dresden, Sektion Architektur 1981 [unpublished].
- Seltmann, Friedrich: Die Geschichte des Grossen Gartens in Dresden seit dem Tode Karchers. Examination paper. Höhere Staatslehranstalt für Gartenbau Pillnitz. Dresden 1938 [unpublished].

green space (fig. 16) for a growing city with more than half a million inhabitants. New functions have emerged e.g. roller skating on the new yellow colored asphaltic main roads or Nordic walking on the gravel paths. Beside that Grosser Garten still has maintained some quiet corners for recreation and the enjoyment of beautiful landscape scenes and nature within its 150 hectare. It is a valuable habitat not only for humans, but for flora and fauna, too. And of course it is still a listed monument, which is regarded as a multi-layered document of history and includes even the additions of the “cultural park” today.

CONCLUSION

The general structure of the garden has been kept for more than three centuries, whilst the design of its parts has changed and the functional scheme has been widened step by step. When the park was opened for the public in 1813 the civic society gradually adopted both representative functions of the former court use and added new functions like restaurants and concert facilities, children’s playgrounds, sports fields and commercial exhibitions.

History shows that not all functions could be integrated into the park harmoniously and that especially commercial interests interfered with public benefit. Nevertheless it were the garden administration and its supervising ministry

that had to decide about what was to be regarded as a public interest and this resulted in a partial social exclusion and segregation. The struggle of interests during the pioneer time of democracy in the 1920s overcame this segregation, but caused damages to the gardens fabric and character. This development finally evoked strong conservation interests.

The biggest achievement is that Grosser Garten has been preserved as a public green space and recreation ground with historical values through all the different political orders. The biggest challenge for our modern democratic society is to balance the different interests. That means to protect not only historical and aesthetical, but also ecological and social values.

References

- Blanke, Harald: Die Entwicklungsgeschichte des Großen Gartens zu Dresden. In: Sächsische Schlösserverwaltung (ed.): Der Grosse Garten zu Dresden. Gartenkunst in vier Jahrhunderten. Dresden 2001, p. 21-33.
- Butenschön, Sylvia: Der Große Garten als Stadtpark. In: Sächsische Schlösserverwaltung (ed.): Der Grosse Garten zu Dresden. Gartenkunst in vier Jahrhunderten. Dresden 2001, p. 126-135.
- Butenschön, Sylvia: Geschichte des Dresdner Stadtgrüns. Berlin 2007.
- Grau, Reinhard: Der Große Garten in der Nachkriegszeit. In: Sächsische Schlösserverwaltung (ed.): Der Grosse Garten zu Dresden. Gartenkunst in vier Jahrhunderten. Dresden 2001, p. 137-148.
- Hirschfeld, Christian Cay Laurenz: Theorie der Gartenkunst. Vol. 5, Leipzig 1785.
- Jäger, Stephanie: Friedrich Bouchés Wirken in Sachsen. In: Sächsische Schlösserverwaltung (Hg.): Der Grosse Garten zu Dresden. Gartenkunst in vier Jahrhunderten. Dresden 2001, p. 115-125.
- Jöchner, Cornelia: Der Große Garten als „Festort“ in der Dresdner Residenzlandschaft. In: Sächsische Schlösserverwaltung (ed.): Der Grosse Garten zu Dresden. Gartenkunst in vier Jahrhunderten. Dresden 2001, p. 73-87.
- Krihning, Stefanie: Der Grosse Garten zu Dresden 1873-1945. Die Geschichte seiner Verwaltung. Dresden 2013.
- Mackowsky, Walter: Die Architektur der Internationalen Hygieneausstellung. Leipzig 1911.
- Melzer, Stefanie: „Sie bräuchten nicht mehr in Angst zu schweben über Beschädigungen durch die Menschenmenge“. Veranstaltungsmanagement im Dresdner Großen Garten zwischen 1870 und 1930. In: Jahrbuch der Staatlichen Schlösser, Burgen und Gärten Sachsen 2009. Vol. 16. Dresden 2009, p. 25-35.
- Schulze, Stephanie: Die Entwicklung des Grossen Gartens nach 1945. Seminar paper. TU Dresden, Sektion Architektur 1981 [unpublished].
- Seltmann, Friedrich: Die Geschichte des Grossen Gartens in Dresden seit dem Tode Karchers. Examination paper. Höhere Staatslehranstalt für Gartenbau Pillnitz. Dresden 1938 [unpublished].